

Johann Gottfried Herder

(1744–1803)

O původu řeči [Abhandlung über den Ursprung der Sprache] (1772)

- Přirozený původ jazyka: „Už jako zvíře má člověk řeč.“
- **Zákon:** „Vnímající bytost není schopna ponechat si pro sebe žádný ze svých ostrých vjemů, naopak v prvním překvapení je musí vyjevit, a to nezávisle na vůli a úmyslu.“
- Řeč pocitů je prvotním přírodním zákonem společným člověku i zvířatům.
- Náš současný jazyk obsahuje rezidua tohoto jazyka pocitů: citoslovce, kořeny slov, básně, zpěvy.
- Námitka: Johann Peter Süßmich: *Pokus dokázat, že původcem první řeči není člověk, nýbrž sám Stvořitel*, 1766. [[pdf](#)].
 - písmenková hypotéza
- **Zákon** rezonujícího organismu: „týž tón budí u rezonanceschopné bytosti tón obdobný.“
- Ale: Těmito úvahami, které se nacházejí v různých variantách u Condillaca a Rousseaua, nelze zcela vysvětlit vznik jazyka!

E. B. de Condillac: *Esej o původu lidského poznání*, 1746

- spojení pocitů se slovy zvykem, později dohodou.
- Herder: toto vysvětlení je kruhové, předpokládá totiž jazyk

J. J. Rousseau: *Rozprava o původu a příčinách nerovnosti mezi lidmi*, 1754

- jazyk je výrazem afektů, původní křik, ne dohoda
- gesta, napodobení tvarů věcí
- abstraktní ideje je možné zavést pouze pomocí slov
- Herder: „Condillac udělal ze zvířat lidi, kdežto Rousseau z lidí zvířata.“

Antropologické úvahy:

- „Člověk za zvířaty zaostává, co se síly a jistoty pudu týká“ a ve vrozených schopnostech.
- Zvířata mají menší akční rádius než člověk.
- Člověk svými duševními schopnostmi obsáhne celý svět.
- Čím menší/větší je akční rádius zvířat, tím méně/více rozrůzněněji potřebují smysly a řeč.
- Člověk nemá vrozenou žádnou řeč (kromě mechanické řeči přírody).

- Jazyk není *qualitas occulta*.
- Duševní schopnosti člověka jsou kvalitativně odlišné od zvířat.
- Síla instinktu je nepřímou úměrná rozumovým schopnostem.
- **Vnitřní ekonomie** duševních schopností (podobně jako u Leibnizových monád).
- Jazyk je formou **kompence** nedostatečných instinktivních schopností člověka. (Zárodečná forma Hegelovy *dialektiky*, kdy je něco negativního zárodkem pro něco pozitivního.)
- Hlavní předpoklad vzniku jazyka je schopnost reflexe
 - schopnost zaměřit se na určitý obraz
 - schopnost určit rozlišující vlastnost (určení, vnitřní heslo).
- Slova napodobují význačné znaky věcí (ovce → bečení).
- Herder transformuje Leibnizovu myšlenku **apercepce** do podoby **vnitřního smyslu**. Nedokáže ale vysvětlit jak různé rozlišující vlastnosti tvoří jednotnou věc, která je myšlena v určitém vědomí.
- Mysl schematizuje již při vnímání (→ Kant, Gestalt psychologie). Ne vnitřní jazyk myšlenek, pro nějž se následně hledá spojení se zvuky a písmeny.
- **Závěr:** bez řeči člověk nemá rozum a bez rozumu nemá řeč. Řeč je přirozeným orgánem rozumu.
- Argument proti teorii božského původu jazyka: aby člověk porozuměl božímu slovu, musel by mít jazyk i rozum.
- **Deprivační experiment:** vývoj dítěte/děti v izolaci. Výsledek: v izolaci se žádný lidský jazyk nevyvine.

Jak vznikla řeč

- přes tóny, **sluch** má význačné postavení. „Prvním učitelem řeči musilo být ucho.“
- zvukomalebná slovesa ≈ reálné zvuky (zvuky světa).
- z nich se postupně vytvořila jména. Substanciace (zpodstatnění) jako vývojový proces.
- poezie, zpěv je starší než próza (→ Nietzsche, Wittgenstein).
-
- Podkladem všech smyslů je pocit.
- Smyslové vjemy jsou jím původně spojeny (někdy je těžké je oddělit).
- „Sluch je prostřední z lidských smyslů“. Je branou k duši, pojítkem mezi ostatními smysly.
 - co do oblasti vnímání
 - co do zřetelnosti, jasnosti
 - co do názornosti
 - co do působnosti v čase
 - co do potřeby vyjádření
- **Závěr:** Řeč získáváme zejména pomocí sluchu.

- I. Čím jsou jazyky starobylejší a původnější, tím víc se bude jevit v jejich kořenech tato analogie smyslů
- II. Čím starobylejší a původnější jazyk, tím víc se kříží i city v kořenech slov.

Proto ty silné, smělé metafory v kořenech slov; proto tak časté přenosy z citu do citu, takže sestavíme-li proti sobě jednotlivé významy kmenového slova, a ještě víc jeho odvozenin, vznikne strakatina. Genetická příčina vězí v chudobě lidské duše a ve splývání vjemů u primitivního člověka. Vidíme jeho potřebu vyjádřit se zřetelně; vidíme, jak vzrůstá, čím víc se představa vzdaluje vnímanému citu a zvuku, a již proto nelze pochybovat o lidském původu řeči.

- III. Čím původnější řeč, čím častěji se v ní city prolínají, tím řidčeji mohou být tyto city seřazeny do přesné a logické stupnice. Taková řeč je bohatá na synonyma.
- IV. Čím je jazyk původnější, tím méně abstrakcí, tím více citů
- V. Čím původnější jazyk, tím méně obsahuje mluvnické, a nejstarobylejším jazykem je prstem ukazovaný slovník přírody.

Základní přírodní zákony lidské přirozenosti a pokolení

- I. Člověk je bytost svobodná v myšlenkách i skutcích, jejíž síly se uplatňují progresivně: proto budiž tvorem mluvícím.
- II. Člověk je svým určením tvor stádní, společenský; rozvoj řeči je tudíž pro něj přirozený, podstatný a nutný.
- III. Jako celé lidské pokolení nemohlo zůstat jediným stádem, tak si také nemohlo zachovat jednu řeč. Proto dochází ke vzniku jednotlivých národních řečí.
- IV. Podle vší pravděpodobnosti tvoří lidské pokolení jeden progresivní celek jediného původu, řízený jedinou ekonomikou, a to ptati také pro všechny řeči a s nimi i pro celý řetězec dalšího vývoje.

Sekundární literatura

Kiesow, K-F. J. G. v. Herder and W. v. Humboldt: Reflections upon the Origin of Language. A Comparative Essay, with a Commentary on Recent Developments in the Philosophy of Language, *Pro-Fil*, vol. 15, no. 2 (2014). [[pdf](#)]